

Het Sint-Janshospitaal te Brugge rond 1550

Het Sint-Janshospitaal te Brugge werd gesticht rond 1150 ten dienste van de arme zieken en van de « pelgrims » of arme reizigers.

In de eerste eeuwen van zijn bestaan had het gasthuis rijke bezittingen gekregen in landerijen, cijzen en renten, die het hospitaal in de mogelijkheid stelden aan het liefdadig werk een grote uitbreiding te geven.

Over het inwendig leven, of liever over de werking van het gesticht, is weinig gekend. De zeer talrijke archiefstukken die erover bewaard worden, hebben meestal betrekking op het beheer van de bezittingen. En de algemene rekeningen, die aanwezig zijn sedert 1280, geven weinig inlichtingen over het inwendig leven van het hospitaal.

Op het Rijksarchief te Brugge zijn drie rekeningen bewaard van de broeder bursier van het hospitaal over de jaren 1546-1547, 1547-1548 en 1548-1549. Deze rekeningen beginnen met de eerste zondag vóór 3 mei (H. Bloeddag) en eindigen de zaterdag vóór de zondag voor H. Bloeddag.

De bursier was de « ekonoom » van het gesticht. Hij moest instaan voor het grootste deel van de dagelijkse uitgaven. Een ander deel van de uitgaven viel in de bevoegdheid van de broeder-meester, die het hoofd was van het hospitaal. Zijn uitgaven zijn echter niet bewaard. Alleen het totaal ervan is opgenomen in de rekening van de bursier.

Wij bezitten ook de rekeningen van de spindezuster over de jaren 1546-1547 en 1547-1548. Deze tekende ieder week de uitgaven voor de keuken op. Daarenboven werd in de spinderekening over 1547-1548, dag voor dag, het aantal zieken en « pelgrims » opgetekend, die in het gasthuis ver-

bleven. Deze « pelgrims » waren arme reizigers die één nacht in het hospitaal mochten opgenomen worden.

Tot in 1586 was de kloostergemeente van het Sint-Janshospitaal gemengd en bestond uit broeders en zusters. Aan het hoofd van de inrichting stond een broeder-meester. De broeders zorgden voor het materieel beheer van het gesticht. Een van de hofsteden van het gasthuis, namelijk de grote hofstede Schoeringe te Zuienkerke, werd rechtstreeks uitgebaat door het gesticht en stond onder het beheer van broeder Olivier Goedtyt.

De broeders gingen de pachtgelden, renten en cijnsgelden innen ter plaats. Zij trokken mede met de landmeter die de bezittingen van het hospitaal moest opmeten. Ieder jaar reed een broeder met twee wagens naar Diksmuide, om er de boter in ontvangst te nemen, die tegen betaling geleverd werd door de pachters van het hospitaal uit de omgeving van Diksmuide en door andere landbouwers aldaar.

De zusters zorgden voor het onderhoud van de zieken en voor de keuken. Aan hun hoofd stond Mevrouw.

Broeders en zusters bewoonden afzonderlijke kwartieren. De zusters woonden langs de Reie, waar zij nu nog verblijven. De broeders aan het begin van de Heilig-Geeststraat.

De stedelijke magistraat oefende toezicht uit op het beheer van het gasthuis. Zo werd in de rekening van de burser over het jaar 1546 een post opgetekend om tweemaal twee dagen een maaltijd met wijn te hebben aangeboden aan de voogden die de rekening kwamen nazien. Daarenboven ontvingen zij een gratificatie. De kosten van deze vier dagen bedroegen de grote som van 143 lib. 6 sch. paris. In januari 1547 gaf de spindezuster 8 lib. 10 sch. uit voor geleverde specerijen en zuidervruchten « omme de maelydt van diverssche notabele vander stede ende voochden vanden godshuuze ».

Zekere notabelen uit de stad en vrienden van het hospitaal werden ieder jaar met een geschenk vereerd. In 1546 werden voor 45 lib. zestien vette lammeren op de Vrijdag-

markt aangekocht « omme te zendene de notabele vander stede ende vrienden van den Godshuuze, naer costume ». Daarbij werden nog vier andere vette lammeren aangekocht voor 12 lib. aan de vleeshouwer Cornelis Breydele « omme te zendene als vooren ».

In 1546 had de bursier, die kort daarop stierf, aan de griffier van de stad een vette os verkocht voor 60 lib. De griffier beweerde dat deze os hem geschonken was, en weigerde te betalen.

Ook de twee volgende jaren werden vette lammeren geschonken aan de vrienden van den huize en aan de notablen van de stad, respectievelijk voor 39 lib. 16 sch. en voor 45 lib. 12 sch.

Daarenboven werden deze personen nog bedeed op de kermis van het hospitaal. Ieder jaar, op 24 juni, Sint-Jansdag, zond het hof te Schoeringe, het enige hof dat toen nog rechtstreeks door het hospitaal werd uitgebaat, « een tonne rooms ende twee cuupkins buetere omme te zenden de notable vander stede ende vrienden vanden godshuuze, naer costume ».

De stadsmagistraat, die waarschijnlijk aan iemand een goed betaald postje wilde bezorgen, poogde de hand te leggen op de functie van bursier, en deze aan een leek over te dragen. Daarover was sedert 1546 een groot proces ahangig tussen het hospitaal en de stad Brugge. Het proces was in hoger beroep en daarom werden in 1548 « ghezonden te Brussel, te Gendt ende elders ande notablen, diverssche cappoenen (vette hoenders), als blyct per byllet ».

1° *De inwoners van het gesticht.*

Wij weten niet hoeveel broeders en zusters toen in het hospitaal verbleven, noch hoe talrijk het personeel was dat ze bijstond. De uitgaven voor het personeel kwamen voor in de rekening van de meester, die niet bewaard gebleven is. Het aantal paarden, koeien, ossen en varkens, die in het hospitaal gehouden werden, vereiste een menigte knechten en de zusters waren bijgestaan door meiden.

Een meid hielp in de keuken. Wanneer deze ziek was, werd zij vervangen door een tijdelijke hulpkracht, die dan betaald werd op de rekening van de spindezuster. Midden oktober 1546 werd Agniete, de dochter van Jan Hazelare, één lib. parisus betaald om gedurende drie weken in de keuken te helpen « overmidts de ziekte van tjoncwylf tsusters ». Op 2 november daarna wordt Pierine 12 sch. vergoed « van 14 daghen ghedient ter zusters inde cuekene in de absentie van tjoncwylf die ziec was vander peste ». En op 10 maart lezen we : « Betaelt Katheline de melckeghe van in de cuekene te helpen dienene inde absentie van tjoncwylf ».

De verpleegde zieken waren niet zo talrijk als we op het eerste zicht zouden aannemen, wanneer wij de grote inrichting van het Sint-Janshospitaal in aanmerking nemen. Volgens de rekening van de spindezuster over het jaar 1547, werden er van 24 april 1547 tot 28 april 1548, door de zieken een totaal van 21.076 dagen in het hospitaal verbleven, wat een gemiddelde geeft van 57,12 zieken per dag. De pelgrims brachten er 5.595 nachten door of een gemiddelde van 15,16 pelgrims per nacht. Voor de zieken werd het minimum bereikt op 26 april 1548 met 47 zieken, en het maximum op 24 juni met 74 zieken. Het grootste aantal zieken vinden wij in de maanden januari en februari 1548. Wat de pelgrims betreft, deze waren veel talrijker in de winter dan in de zomer. Het minimum was 2 pelgrims op 29 mei 1547 en het maximum 58 pelgrims op 24 april 1548.

Met de Heilig Bloeddag, die vroeger onveranderd viel op 3 mei, feest van de Kruisverheffing, waren veel pelgrims toegekomen. Op zondag 1 mei waren er 56 zieken en 10 pelgrims, op maandag 2 mei 54 zieken en 20 pelgrims, op dinsdag 3 mei, H. Bloeddag, 48 zieken en 42 pelgrims, en de volgende dag 47 zieken en slechts 10 pelgrims. In deze week kocht de spindezusters 100 eieren, 22 hoenders en 6 honingkoeken.

Het hospitaal was zeer gehecht aan zijn personeel, want ieder jaar worden geschenken gegeven « in diverssche bruu-

loften van onze pachters, werclieden ende vrienden vanden godshuuze », in 1546 voor 33 lib. 16 sch., in 1548 voor 20 lib. 8 sch.

2° *Gelijke voeding voor al de huisgenoten.*

De voeding van de zieken was dezelfde als deze van de broeders en de zusters. Voor talrijke aankopen wordt uitdrukkelijk vermeld: « omme de ziecken, broeders ende zusters », zelfs waar het gaat om hoenders, konijnen, hazen en snippen, die gegeven werden op de laatste vleesdagen vóór de Vasten, op vastenavond, op St. Jansdag 24 juni (kermis van het hospitaal) en op zekere feestdagen. Soms is het « ten behoufve vanden ziecken, broeders ende zusters ende famyllie (dienstpersoneel) vanden huuze ». Dit staat onder meer vermeld in de globale uitgaven van de meester voor aankoop van vis, wijn, vlees « ende veel andere diversschen zaken ende provenchien ».

Nu en dan kregen de broeders en de zusters iets meer dan de zieken, b.v. gebak komende van de pasteibakker « zo wel ten broeders als ten zusters ».

In de vastentijd, wanneer geen vlees of zuivel mocht gebruikt worden, kregen de broeders en de zusters, die zware arbeid moesten verrichten, enkele stopen olijfolie of « olye, lysseboensche goet », evenals enkele stopen gebrande olie « ghelevert ten broeders ende zusters » om de vis te fruiten in de vasten.

Aan de leden van de kloostergemeente werd in 1547 nog extra uit het hof te Schoeringe op de hoogdagen een totaal van 48 pond boter geleverd.

3° *De gebouwen.*

De gebouwen van het hospitaal bestonden uit de kapel, de drie ziekenzalen tussen de kapel en de Reie, het woonhuis van de zusters, het huis van de pastoor, waar nu de apoteek gevestigd is nevens de grote ingangspoort, en het woonhuis van de broeders, nu de afdeling voor oogziekten.

De rekeningen van de bursier over de jaren 1546-1548

geven nog enkele inlichtingen over de gebouwen. De meester, samen met de bursier, beschikte over een « comptoir » of schrijfkamer. Ook « Mevrouw » of overste van de zusters had een eigen schrijfkamer, waarvoor in 1548 een nieuw « comptoir » met schuifladen getimmerd werd. Op deze kamer kwam er ook een nieuwe « schabellebanck » of voetbank.

Voor het schrijfwerk van het hospitaal werd in 1548 één riem papier aangekocht voor 44 schellingen.

Er worden twee keukens vermeld : de grote keuken of keuken van de zusters, en de bruine keuken. Ieder keuken bezat een fornuis. In de grote keuken stond een watervat, dat gespezen werd uit de fonteine of waterput, die achter de brouwerij lag en zijn water kreeg uit de moerbuize of stedelijke waterleiding. Van de waterput liep een loden buis door de melkkamer naar de keuken.

Bij de dormter of slaapzaal van de broeders lag een gastenkamer, die bovenaan de trap afgesloten was door een deur met slot.

Van het meubilair van de ziekenzalen weten wij alleen dat de beddezakken van de zieken regelmatig voorzien werden van verse glei of lang stro. De koetsen, de voorlopers van onze beddebakken, evenals de bedden zelf, werden regelmatig hersteld. Er waren afzonderlijke zolders voor het graan en voor de bonen. Het graan werd nu en dan gekeerd door middel van schuppen.

Buiten de stallen en de schuren bezat het hospitaal nog een bakkerij en een brouwerij. Deze laatste beschikte over een fornuis en een brouwketel. Erboven lag de ast of droogzolder, waar de mout in lijnwaden doeken te drogen hing. In de brouwerij stond ook een moutmolen, waarvan de stenen verscheidene malen in het jaar gescherpt werden door de molenaar van het hospitaal, wiens windmolen buiten de Smedenpoort lag.

Binnen het beluik van het hospitaal had men een rame of grasplein, waar de was gedroogd werd, en die ook tot

weideplaats diende voor de paarden en de melkkoeien. Deze plaats was omgeven door tronken, abelen en populieren. Aan het gras van de weide werd grote zorg besteed, want drie mannen waren er gedurende 42 dagen werkzaam om de distels en het onkruid, met wortel en al, uit te rukken. De grond tussen de rame en de Westmeers diende uitsluitend tot weideplaats.

Het gesticht beschikte nog over een boomgaard, waar rond een doornhaag geplant werd « omme te bewaren van den beesten ».

Er groeiden ook wijngaardranken op het hof, die regelmatig gesnoeid werden en opgebonden met elzen latten. Met deze druiven werd « verjuus » vervaardigd, zure wijn om het eten te kruiden.

In de omgeving lag de warmoeshof of moestuin. Om de gewassen aldaar te beschutten tegen de westerwind, werden op de westzijde 500 jonge olmen geplant, die de tronken moesten vervangen. Ieder jaar was aldaar een hovenier werkzaam gedurende twee à drie weken om er te spitten, te zaaien en te planten, namelijk ajuin en bonen. Daarna werd een vrouw aldaar gedurende twee tot drie weken belast met het wieden van het onkruid in de bedden, waar de jonge groenten groeiden. De zusters beschikten daarenboven over een « cruudthof » of kruidtuin, waar waarschijnlijk geneeskundige kruiden werden aangekweekt. Deze lag langs de Reie en in de nabijheid ervan lag het bleekhof, waar het linnen gebleekt werd. Tegen de weidende dieren werd de kruidtuin door de hovenier omgeven met een « loke » of afsluiting.

Het kerkhof kreeg een beplanting van jonge eiken.

Het Sint-Janshospitaal had toen nog een uitgesproken landelijk karakter. Langs alle zijden waren de uitgangen, zowel in de Mariastraat als in de Meers, voorzien van balies of slaghekkens. Voor de ingangspoort van het hospitaal werd een nieuw hekken gemaakt « van zelfs toevallende », om « de zwynen ende andere beesten » van de straat te houden.

4° *De ravitaillering.*

a) De Vleesvoorziening.

Ieder jaar werden in het voorjaar een aantal magere ossen en magere koeien aangekocht en met de maand mei overgebracht naar de vette bilken in de polderstreek te Zuienkerke evenals te Oostkerke en te Lampernisse in de omgeving van Diksmuide. In het najaar werden zij als vetgemeste slachtdieren naar het hospitaal teruggebracht. Enkele ervan werden verkocht, de meeste werden in het hospitaal geslacht. Niet allen werden vers opgebruikt, een groot deel werd ingezouten, waarvoor ieder jaar van 9 tot 12 hoed zout gekocht werd.

In 1546 werden 29 magere ossen en 24 magere koeien aangekocht, waarvan in het najaar 25 ossen en 24 koeien geslacht werden. In 1547 kocht men 19 ossen en 29 koeien, waarvan er, in het najaar, 15 ossen en 26 koeien geslacht werden. Het volgend jaar werden 21 ossen en 27 koeien gekocht, en in het najaar 16 ossen en 22 koeien geslacht.

Voor het vleesverbruik werden nog andere dieren gekocht : in 1546 : 45 schapen en lammeren, 5 kalveren en 10 varkens; het volgende jaar 70 schapen, 9 lammeren, 9 varkens en 2 kalveren; en in 1548 : 93 schapen, 25 lammeren, één kalf en 8 varkens.

De varkens werden aangekocht als « loopelinck zwynen », dus als magere dieren. Zij werden in het hospitaal gemest en met Kerstdag geslacht.

Wanneer er geen slachtvee aanwezig was, werd schapenvlees gekocht bij de vleeshouwer Cornelis Breydele, die in de loop van 1548 zeventien halve schapen leverde.

Buiten de ossen en de koeien werd een deel van het slachtvee geleverd door het hof te Schoeringe. In 1546 leverde Schoeringe 71 vette schapen en twee lammeren, en het volgende jaar 65 vette schapen.

Ieder jaar komt in de rekening van de bursier een post voor wegens leveringen gedaan door de « poelagiere » of pluimveekoopvrouw, namelijk « cappoenen, cuenen, hazen,

kyekens, snippen en andere ». Soms werd wat kleinvee geleverd door Schoeringe, bv. in 1546 twee braadvarkens, elf kapoenen, vier ganzen en vier eenden.

Volgens de rekening van de spindezuster werden er in 1546 in de keuken 148 hoenders, 2 eenden, 11 kapoenen, 2 snippen en 14 konijnen gereed gemaakt, en het volgende jaar 210 hoenders, 10 kapoenen en 4 eenden.

Van het geslachte hoornvee moest de « penseziedere » de ingewanden en de tongen koken. In 1547 leverde hij daarenboven nog darmen en « vlage » of smout.

De darmen dienden om « bloelinghen mede te maken ». En de rekening van de spindezuster over het jaar 1546 bevat de opsomming van de « stoffatie omme de bloelinghen te makene », namelijk een half pond « fyn poer », een half pond gember poeder, een half pond « gheheele greyne wat ghebroken », een onse muskaatnoten, een « seysoen » of een zesde van een ons saffraan, een pond krenten, een half pond « worste cruudt ghebroken met 1 once greyn », en drie dubbele honingkoeken.

Nu en dan, waarschijnlijk wanneer er geslacht was, komen « sausitzen » of verse worst voor in de rekening van de spindezuster.

b) De broodvoorziening.

In het hospitaal werd alleen tarwebrood verbruikt. Het brood werd in het gesticht gebakken. Een groot deel van de tarwe werd geleverd door het hof te Schoeringe. Van de 222 hoed, die in 1546 gemalen werden in de molen van het hospitaal buiten de Smedenpoort, kwamen 83 1/2 hoed uit Schoeringe, daarbij werd 171 hoed aangekocht, daarvan kwamen 32 hoed uit Oostburgambacht, 25 uit de Oudemanspolder en 52 uit de Passegeulepolder. In deze onlangs ingedijkte polders had het hospitaal in 1523-1532 talrijke gemeten « waze » of schorren aangekocht en drooggelegd. In de Passegeulepolder bezat het Sint-Janshuis een eigen hofstede. In 1547 werden 204 hoed tarwe gemalen,

waaronder 113 uit Schoeringe, en het volgende jaar bedroeg de totale hoeveelheid gemalen tarwe 198 hoed.

Nu en dan kwam toch wit brood op tafel voor de zware zieken en in feestelijke omstandigheden, o.m. op vastenavond. De bloem werd door de bakker van het hospitaal gezift. In 1547 werd daarvoor een fijne zeef aangekocht.

c) Andere voedingswaren.

Ieder jaar worden zes tonnen haring geleverd « ghevarandeert Damsche wrak ». Zij kwamen meestal uit Sluis. In 1548 werd ook een « meese » of mand droge haring en twee « meesen » sprot aangekocht. Daarenboven vinden wij ieder jaar de levering van een of twee « grouve » tonnen Hollandse zalm uit Breda.

Over de leveringen van verse vis weten wij niets, omdat deze door de meester aangekocht werd.

Veel eieren werden verbruikt, die meestal geleverd werden door het hof te Schoeringe. Van de 2150 eieren in 1546 verbruikt, kwamen er 1900 uit Schoeringe. Het volgende jaar werden er 3800 verbruikt.

In vroeger eeuwen was de vasten zeer streng. Om het vlees en de zuivel te vervangen werd « vastenspyse » aangekocht, namelijk vijgen, dadels, amandels en noten om de eentonige dagelijkse kost wat aan te vullen. In 1548 werden daartoe twee vaten rozijnen, vier vaten vijgen en dadels, een vaatje blauwe rozijnen en twaalf pond amandels aangekocht, met de vermelding dat zij bestemd waren « ten oorbore vanden broeders, zusters ende ziecken binden vastene ».

Als groenten vinden wij eerst en vooral erwten en bonen. Ieder jaar wordt een vijftal hoed bonen aangekocht voor de keuken. Grote hoeveelheden kabuiskolen, tussen 600 en 900 per jaar, werden ook gekocht. De moestuin van het hospitaal leverde zekere andere groenten, die vermeld staan in de rekeningen van de spindezuster, namelijk radijnen, ajuin, wortels, karoten, rapen, komkommers, waterkers, salade en zurkel.

Er werd soms fruit uitgedeeld dat uit de boomgaard kwam. In 1546 had deze weinig fruit gegeven. Twee Brugse manden appelen werden op de markt gekocht, daarenboven werd nog anderhalve ton « vorte appelen » aangekocht « omme in 't hof te zayene », waarschijnlijk voor de varkens. Wij vinden nog de vermelding van uitdelingen van mispels, peren en pruimen.

De spinderekeningen bevatten ook de aankoop van veel suikergoed. In 1547 b.v. 61 pond broodsuiker, 2 pond kanariesuiker en tamelijk veel siroop. Daarbij kwamen nog talrijke « lyfcoucken » of honingkoeken, alsook « tregie, vierzaden » en ander suikergoed. Met Witte Donderdag werden krakelingen uitgedeeld; in 1546 : 350 stuks.

Iedere week wordt een zekere hoeveelheid bastaardwijn en mostaard vermeld. In 1548 bedroegen de leveringen van mostaard 6 lib. 4 s.

Veel zout werd aangekocht zowel voor de keuken als voor het inzouten van de geslachte dieren. Een kuiper leverde ieder jaar zes tonnen azijn.

Voor het bereiden van de eetmalen werden veel specerijen aangekocht : peper, muskaatnoten, kappers en andere. Deze, evenals het suikergoed, de citroenen en de sinaas-appelen, werden geleverd door een kruidenier, die terzelve tijd apoteker was. De geringe hoeveelheid opgediende sinaasappelen, twaalf op Pasen 10 april 1547, laten ons besluiten dat zij alleen bestemd waren voor de broeders en de zusters of voor de gasten.

In 1546 wordt zeven pond rijst aangekocht en in 1547 zestien pond, waarmede rijstpap gemaakt werd. Deze behoorde zeker tot de fijnste lekkernijen. Is het misschien daarom dat ons volk vroeger over de hemelse geneuchten vertelde dat men er rijstpap zou eten met zilveren lepels ?

In buitengewone omstandigheden moest de pasteibakker leveren : « diverssche venoizoen-pasteyen, kyecken-pasteyen, taerten, vlaen en andere ghebacken ». Dit toont ons dat de pasteibakker ook vleeswaren bereidde, nevens de

taarten en de vla's. Waarschijnlijk was dit gebak niet bestemd voor de zieken. In 1548 immers staat bij deze post geschreven : « zoo wel ten broeders als ten zusters ».

d) Boter en kaas.

In die tijd, toen de aardappel nog onbekend was, werd veel brood geëten. Daartoe behoorde, buiten de vastentijd, boter en kaas, die ten dele geleverd werden door het hof te Schoeringe. Andere boter werd aangekocht in de omgeving van Diksmuide, waar ieder jaar een broeder met twee wagens heentrok, om de boter te halen. In 1547 werd 6935 pond boter verbruikt, waarvan 2067 pond geleverd door Schoeringe. Hetzelfde jaar werden 3232 pond koeienkaas en 263 schapenkazen verbruikt. In 1546 leverde Schoeringe 32 tonnen karnemelk.

e) Drank.

De enige beschikbare drank voor de gewone man was bier. Koffie en tee kende men nog niet. Het hospitaal bezat een eigen brouwerij, die jaarlijks tussen 30 tot 34 brouwt en bier leverde. In 1547 was er op een dag geen bier meer in voorraad, daarom werd een ton « waghebaert » bier aangekocht in de brouwerij Den Anker.

De gerst nodig voor de brouwerij werd ten dele geleverd door het hof te Schoeringe en ten dele aangekocht, vooral in de polders van de Oudeman en van de Passegeule. B.v. in 1546 werd 288 hoed gerst gebruikt; 105 hoed kwam uit Schoeringe en 130 hoed werd aangekocht in de Oudemans- en Passegeulepolders. Daarenboven werd 914 pond hop gekocht. De gerstemout, die aangeschaft werd, kwam uit Engeland; in 1547 honderd hoed.

Er werd waarschijnlijk ook veel wijn gedronken in het hospitaal, maar de hoeveelheden zijn ons niet bekend, daar de wijn aangekocht werd door de meester, wiens rekening niet bewaard werd.

5) *Verwarming en verlichting.*

Voor de verwarming en de verlichting werd bijna alles

geleverd door de bezittingen van het hospitaal.

Wat de verwarming betreft, werd geen turf meer gestoken omdat de moeren uitgegraven waren. Maar de talrijke bossen te Eeklo (Veldekensdamme) en in de streek van Aartrijke, Snellegem en Zedelgem, zorgden niet alleen voor het hout nodig voor het bouwbedrijf en voor de meubilering, maar leverden ook het brandhout voor de talrijke open haarden, de fornuizen van keuken en brouwerij en de oven van de bakkerij.

In 1546 leverden de bossen uit de streek van Aartrijke 11.000 bundels boomhout en 13.000 bundels tailliehout. De pachter van het goed te Veldekensdamme leverde 139.000 « bonden onder ryssen ende fasseelen ». Voor de keuken werden ieder jaar 15 tot 16 hoed « buscoolen » aangekocht.

De verlichting gebeurde met olielampen in de kerk en in het hospitaal, waarvoor gedurende de jaren 1546-1548 respectievelijk 31, 54 en 23 stoop olie werden aangekocht. Voor het overige werden roeten kaarsen gebruikt, die vervaardigd werden met het roet van de in het hospitaal geslachte dieren. Ieder jaar werden 180 pond kaarsen vervaardigd, het overige roet werd verkocht aan de kaarsgieter, die de kaarsen vervaardigde.

6) *Geneeskundige zorgen.*

Slechts eenmaal vinden wij de betaling van het pensioen van de heelmester, namelijk in de rekening van 1546 « Meestere Clacis van de Leene, chirurgien, over zijn pensioen ende salaris van de ziecken, miserabelen personen die int hospitaal binnen desen jaere ghecommen ende gheleghen hebben : 168 lib. ». In de twee volgende jaren wordt hij in de bursiersrekening niet vermeld, alhoewel het woord « pensioen » wijst op een vaste aanstelling met jaarwedde.

Maar in ieder van de drie rekeningen komt voor « Jan van der Plancke, appotecaris, van diversschen medecynen, drancken, recepten ende andere omme ten behoufve ende

secourse vanden ziecken int hospitaal ghelevert : 159 lib. 16 s. 6 d. par. ». Het volgende jaar levert hij voor 169 lib. 14 s. 6 d. « medecynen, drancken, recepten ende andere », en in 1548 levert zijn weduwe voor 148 lib. 16 s. 6 d. « drancken, recepten, inleppen ende diverssche medecynen ».

Dezelfde Jan van der Plancke leverde ook de specerijen en de zuidervruchten voor de keuken van het hospitaal. Maar hiervoor wordt hij altijd bestempeld als « cruudenier », zodat de toenmalige apothekers veeleer te vergelijken waren met onze drogisten.

In het hospitaal werd waarschijnlijk ook gebruik gemaakt van geneeskundige kruiden, daar de zusters over een « cruudtuun » beschikten, die onafhankelijk was van de moestuin.

Wat de inrichting van de chirurgie betreft, werd in 1547 de haard verlegd « int surgiens camerkin ». Dit schijnt een klein lokaal te zijn, niet te vergelijken met de huidige operatiezalen van het hospitaal.

Vermelden wij hier ook de jaarlijkse aankoop bij een zeepzieder van zes tonnen « croonzeepe ».

Buiten de geneeskundige zorgen aan de zieken werden ook de dieren verzorgd. Voor het vee was dit het werk van de « maerschalck » of paardensmid, die in 1546 : 9 lib. 10 s. betaald werd « omme zekere cuere te diversschen stonden binnen desen jaere ghedaen onze ossen ende melcoeyen, die gheinfecteert waeren van den longherhoeste, midtsgaders daertoe ghemaect diverssche drancken ». Hij ontving ook nog een lib. « over tcruiden van onze zwynen die gheinfecteert waeren vanden brande ».

7) *Het veevoeder.*

Voor de talrijke rij- en wagenpaarden, melkkoeien, ossen en varkens van het Sint-Janshospitaal zelf was een grote voorraad veevoeder nodig, die ten dele geleverd werd door het hof te Schoeringe en ten dele aangekocht.

De haver kwam meestal uit Schoeringe. In 1547 leverde het 200 hoed en werd er 85 hoed aangekocht. Voor de

varkens werd in 1546 acht hoed bonen geleverd en een hoed roggemeel gekocht.

Het hooi kwam uit de moere te Eeklo, waar tien gemete hoogras opgedaan werd. In 1546 werden 1200 bundels riet aangekocht als veevoeder voor de winter, en Schoeringe leverde dit jaar 1200 « cruudtschoven », 1000 « manghelinghe schoven », 600 boonschoven en 600 vitseschoven.

Voor het mesten van de slachtdieren had het hospitaal in 1546 : 15 gemete grasland gepacht te Oostkerke bij Diksuijde en 4 gemete te Lampernisse. Het grootste deel van de slachtdieren werd naar Zuienkerke gebracht, waar bij het hof te Schoeringe, uitgestrekte vette weiden lagen, namelijk 16 gemeten die aan dit hof gepacht werden. Om de slachtdieren nog beter te mesten, werden in de weiden te Zuienkerke bonen en erwten geplant.

Wat opvalt is dat zekere vruchten reeds aangekocht werden, wanneer zij nog op het land groeiden, b.v. in 1547 vier gemete rogge, 2 gemete « cruudt » voor de paarden en 280 roeden bonen.

8) *De werken uitgevoerd in het hospitaal.*

Al de bouwwerken in het Sint-Janshuis werden uitgevoerd door ambachtslieden uit de stad, maar de grondstoffen : hout, steen, kalk en ijzerwerk werden hun door het gesticht geleverd. Iedermaal er een groot werk uit te voeren was, werden de nodige bomen of « bullen » in de bossen van het hospitaal geveld, en hetzij aldaar, hetzij op het werk gezaagd in « rebben, barden, planken », enz. B.v. in 1548 wordt 48 s. betaald aan twee zaggers « van elc twee daghen ghezaecht ande trappen omme eenen wentelsteeghere »; en 16 lib. 4 s. aan twee zaggers « van elc 13 1/2 dagen te zaghene : stylen, rebben ende eecken bart ». Wanneer de bomen gezaagd werden in de bossen, werd voor de werklieden « broot, bier, bueter, caes ende anders » geleverd.

Slechts eenmaal in de drie jaren wordt vreemd hout uit de Baltische zee aangekocht voor 207 lib. par., namelijk in

1548 een honderd « waghescot », een groot honderd « trap-raven » en een groot honderd « oostersche deylen ».

Soms werd oud materiaal aangekocht, namelijk drie koppen oude « brycsteen » , voortkomende van de afbraak van een huis in de Oude Zak.

De gebouwen werden gedekt met tegels en ook met riet, dat ieder jaar in belangrijke hoeveelheden geleverd werd door Schoeringe. Alleen de dikste stammen werden gebruikt voor het dekken, de dunste werden gebruikt als veevoeder.

9) *Het materiaal aangekocht voor het hospitaal.*

In de uitgaven voor « diversschen dinghen » vinden wij de opsomming van het materiaal dat voor het hospitaal werd aangekocht : zadels en stijgbeugels, nieuwe wagens, grauwe en gele « pye » voor de dekens van de wagenpaarden, touwen en repen, kuipen en tonnen, nieuwe zesters, emmers, biertonnen, twee wijntonnen waarmede een melkstande en een waterstande vervaardigd werden, drie nieuwe kruiwagens, ketels en ijzeren potten, allerlei manden, kanevets (grof linnen uit hennep) waaruit zakken genaaid werden voor de brouwerij en de bakkerij, bezems, spaden, schoppen, gaffels, vorken, een kerfzaag met een erbij behorende vijl, andere vijlen, boombijlen, gewone bijlen, een snoeimes, tangen, sikkels om gras te snijden, roosters, een groot en zes kleine staanijzers voor de vuurhaarden, een vuurschop, twee ijzeren lepels voor de keuken, zes ijzeren kaarsensnuiters, twee essen vleesblokken en vijf koeibellen.

In de keuken werden regelmatig aarden potten aangekocht alsmede veel houten plattelen en houten lepels.

Jaarlijks werden tinnen stopen, kannen en plattelen, die versleten waren, bij de tinnenpotgieters verwisseld tegen nieuwe, mits het betalen van een zekere som.

10) *De bezittingen van het hospitaal.*

Iedere bursierrekening heeft een hoofdstuk over de herstellingen aan de huizen die het hospitaal te Brugge verhuurde, een ander voor de herstellingen aan het hof te

Schoeringe, en een derde hoofdstuk voor de grote herstellingen aan de hofsteden van het hospitaal. Hier werden de gewone onderhoudswerken door de pachters ter plaatse besteld en dan in rekening gebracht. De grote bouwwerken werden echter ondernomen door het Sint-Janshuis zelf, dat de grondstoffen en de arbeidskrachten leverde.

In dit laatste hoofdstuk hebben wij een volledige opgave van de hofsteden van het hospitaal, namelijk te Zuienkerke : de hoven te Nieuwenhove, te Mariemoens (nu Marie-mont), te Overheede; te Oedelem : het meeste goed en het minste goed; te Eeklo het goed te Veldekensdamme en te Moere beide langs de Lieve; het goed te Stalhille; het goed te Leke; het goed ten Duufhuuse te Keiem; het goed te Lampernisse; het goed te Zedelgem; het goed te Snellegem; het goed ten Briele te Sint-Michiels en het goed in de Passegeulepolder, tussen Sint-Kruis en Waterlandkerkje; daarbij kwam nog de windmolen buiten de Smedenpoort. Daarenboven bezat het Brugse hospitaal nog de gebouwen en de landerijen van het vroeger hospitaal te Maldegem. Dit gasthuis werd in 1275 gesticht voor ten minste dertien zieken, door kanunnik Arnulf van Maldegem, die aan dit gesticht een flinke dotatie schonk en het beheer ervan toevertrouwde aan het Brugse Sint-Janshuis. In het begin van de XVIe eeuw was dit hospitaal afgeschaft en veranderd in pachtgoed. De zieken van Maldegem werden naar het Brugse Sint-Janshuis overgebracht door de zorgen van de pachter van het hospitaal te Maldegem, die ook belast was met het doen celebreren van de missen aldaar gefondeerd. Zo lezen wij in de rekening over 1547 dat de pachter aldaar 7 lib. 4 s. betaald werd « van 12 zieke persoonen van Maldeghem hier binnen den godshuuse gebrocht, dewelcke die van den Godshuuse gheobligiert zyn by oude fondatie te halene ofte betalene over t'bringhen, van elcken persoon 12 s. par. ». Hij werd ook nog 120 lib. par. betaald om gedurende vijf jaar aan « diverssche capellanen van Maldeghem van twee messen de weke, die van ouden tyden ghefondeert zyn te

doene int hospitael te Maldeghem te 24 lib. tsiaers ».

Het Sint-Janshospitaal bezat nog talrijke renten en cijzen te Brugge, in het Brugse Vrije en in het Veurneambacht, die ingedeeld waren in vijf kwartieren : noord, oost, west, Maldegem en de stad Brugge. Voor ieder kwartier bestond een afzonderlijk cijns- en renteboek. Rond 1550 werden de landerijen van het hospitaal opnieuw gemeten door de gezworen landmeter van het Brugse Vrije François van der Poorte. In 1546 werd de oosthoek gemeten, namelijk 585 gemete 111 roeden land, en 245 gemete 98 roeden belast met cijzen en renten. De westhoek werd gemeten door Jacop Wilssen, gezworen landmeter van Veurneambacht. Daar bedroeg de oppervlakte van de landerijen en van de cijnsgronden 889 gemete 182 roeden.

In 1547 werd de hoek van Maldegem gemeten door F. van de Poorte, maar de oppervlakte staat niet aangegeven, en het volgende jaar kwamen de bossen en de velden tussen Aartrijke en Zedelgem aan de beurt.

11) *De kapel.*

Slechts een van de bursiersrekeningen, namelijk die over 1548, geeft ons enkele inlichtingen over de kerkelijke diensten in het hospitaal (kosten van den choore tsiidert den overlyden van broeder Lievin Ghyselen -meester- de anno 1548).

Het pensioen van de pastoor bedroeg 56 lib. par.

Zoals wij hoger zagen heerste de pest in het hospitaal en was er een meid uit de keuken die aan deze kwaal leed. Daarom werden in 1548 vijf gezongene missen gecelebreerd « jeghens de peste », waarvoor de drie celebranten samen 5 lib. ontvingen. Diezelfde priesters hadden ieder donderdag de H. Sacramentsmis gezongen, en werden daarvoor 19 lib. 4 s. vergoed.

De orgelist moest spelen in de kerkdiensten op al de feestdagen, alsook in de pestmissen en de H. Sacramentsmissen, wat hem een vergoeding van 4 lib. 16 s. bracht. Het pensioen van de koster bedroeg 21 lib. 12 s., terwijl

de « costerinne » het moest stellen met 6 lib. Zij was ook belast met het onderhouden van de lampen, zowel in de kerk als in het hospitaal, waarvoor haar 33 sch. betaald werd.

Er werden nog 36 s. uitgegeven voor hostiebrood, « nieuwelen » (ouwels), een witte duif die met Sinksen in de kerk was opgelaten, en ook voor het afhalen van het H. Chrisma in de kerk van Sint Salvator.

Al het metaalwerk van het koor, alsook de grote kandelaaar, werden tweemaal per jaar « gescuerd » door een geelgieter.

De levering van waslicht bedroeg 125 pond, acht pond toortsen en zeven pond offerwas. Er werden ook nog stallichten geleverd voor het vigilie en de uitvaart van de overleden meester. De gezamenlijke levering van het was kostte 85 lib. 1 sch.

De priesters van het hospitaal predikten waarschijnlijk niet in de kerk van het gasthuis, want het klooster der Predikheren werd 52 s. vergoed om « binnen den godshuuse over andere weke preken » op zon- en feestdagen.

12) *Het vervoer te water.*

In de XVIe eeuw waren al de wegen, buiten de steden, aardewegen. Zelfs binnen de stad Brugge waren nog een groot deel van de straten zonder verharding. Wij zien dan ook dat het hospitaal regelmatig schippers huurt om de lasten te vervoeren, afkomstig uit gewesten waar waterwegen voorhanden waren. Zo wordt de tarwe en de gerst uit de Oudemans- en Passegeulepolders per schip naar het hospitaal gebracht, waar ze, in het beluik zelf van het hospitaal dat langs de Reie ligt, konden afgeladen worden.

Het waren slechts heel kleine bootjes, die konden varen op de kleine waterwegen met onvoldoende waterpeil, zoals die toen bestonden. Bij voorbeeld, in 1547 brachten twee schippers 68 hoed of 1116 $\frac{1}{2}$ hl. tarwe uit de Oudemans- en Passegeulepolders, en twee andere schippers 143 hoed of 245 Hl. gerst uit dezelfde polders. De pachter van de

hofstede te Veldekensdamme (Eeklo), die ieder jaar meer dan honderdduizend bundels brandhout leverde, moest dit brandhout per wagen naar de dijk van de Lieve brengen, van waar het per schip naar het hospitaal vervoerd werd.

Zelfs voor zeer korte afstanden werd beroep gedaan op schippers. In 1548 kon het hospitaal te Brugge drie kopen oude « brycsteenen » bemachtigen, die voortkwamen van de afbraak van een huis in de Oude Zak. Dit huis paalde van achter aan de Reie, en de stenen werden te water naar het Sint-Janshuis gebracht. Dit zelfde jaar werden in het hospitaal bouwwerken uitgevoerd. Daar er een nieuwe dreef aangelegd werd op het pachthof ten Briele te Sint-Michiels (nu La Brugeoise), had men aldaar zand in overvloed, en kon men er afstaan aan het hospitaal. De pachter van ten Briele moest dit zand vervoeren naar de barm van de Zuudleye, de huidige Gentse vaart, waar twee koggen het gingen halen en naar het hospitaal brachten.

a) *Bronnen.*

De rekeningen van de bursier over de jaren 1546, 1547 en 1548 worden bewaard op het Rijksarchief te Brugge in portefeuille nr. 1900 van de Aanwinsten; deze van de spindezuster over 1546 en 1547 in portefeuille nr. 1902 van de Aanwinsten.

De aldaar ontleende gegevens kunnen gemakkelijk teruggevonden worden. De rekeningen van de bursier zijn ingedeeld in hoofdstukken over het leveren van ossen en koeien; van schapen en varkens; van boter en kaas; van tarwe, rogge en erwten; van haver, gerst, mout en hop; van uitgaven voor andere voedingswaren; van oogstkosten; van brandhout; van verbruiksbelastingen; van onderhouds- en bouwwerken aan het hospitaal; aan de huizen te Brugge; aan het hof te Schoeringe; en aan de andere pachthoven; en eindelijk de uitgaven voor kleine aankopen en kleine werkjes.

De rekeningen over 1546 en 1547 bevatten tot slot een hoofdstuk over de leveringen gedaan door het hof te Schoeringe. Deze over 1548 bevat een laatste hoofdstuk over de uitgaven voor de kerkdiensten.

b) *Maten en gewichten gebruikt in de rekeningen.*

Landmaten van het Brugse Vrije : Een gemet = 4423 m² 68. Een roede = 14 m² 75.

Inhoudsmaten (te Brugge) : Een stoop = 1,79 liter. Een zester = 16 stoop = 28,57 liter. Een viertale of mate = 42,34 liter. Een hoed = 171,43 liter.

Gewichten (te Brugge): Een pond = 0,464 kgr. of 16 oncen. Een onse = 29 gram. Een seysoen = 5 gram. Een steen = 4,78 kgr. of 6 pond. Een wage = 180 pond of 83,52 kgr. Een ghetuyghe (Veurne) = 90 pond of 15 steen of 41,76 kgr.

Munten: Een pond (lib.) paris = 20 schellingen paris. Een schelling paris = 12 deniers paris. Een lib. paris = 1/12 lib. groten.

c) *Over de aankoop* door het Sint-Janshuis van « waze » in de Oudemans- en Passegeulepolders in 1523-1532 (§ 4, b), zie Rijksarchief te Brugge, charters, bl. nrs 2774, 2786, 2793 en 2806.

J. DE SMET.